

mer, od potrebe disanja, spavanja itd. Tek kada sama priroda postane interiorizovana svrha, može biti ostvarljiv rad koji nije igra, nije primarniji od drugih samosvršnih oblika prakse, tj. stvaranja »po zakonima lepote«, ali ipak ostaje večita prirodna nužnost. Dovršenje rada u »carstvu nužnosti« tek na taj, teleološki posredovani način, može da znači *ukidanje rada* kao spoljašnjom svrhom određene delatnosti, dakle očuvanje rada u »carstvu slobode«, u smislu: »samoostvarenja, opredmećenja subjekta, dakle kao realna sloboda, čije je djelovanje upravo rad«.⁴⁹

NAPOMENE:

- ¹ K. Marx — F. Engels, Dela, tom 3, str. 244. (U daljem tekstu ovaj izvor se označuje s MED.)
- ² Nicolai Hartmann, "Teleologisches Denken", Zweite, unveränderte Auflage, Berlin, 1966, str. 24. "An sich nämlich ist Zweckmässigkeit etwas ganz anderes als Zweckmäßigkeit (Zweckläufigkeit oder Zweckbestimmtheit)". (U daljem tekstu ovaj je označen s TD.)
- ³ Uporedi s objavljenim prevodima iz »Ontologije društvenog bića« u časopisu »Savremenost«, Novi Sad (1977—1978).
- ⁴ Uporedi: Agnes Heller, »Aristotelész korai etikái« (Aristotelove rane etike); pogovor Aristotelovoj »Eudemovoj etici« (EE) i »Velikoj etici« (EM), Budapest, 1975, str. 295. Ista studija se nalazi u posebnoj knjizi autorke: »Portréváltatok za etika történetéből«.
- ⁵ Uporedi: Aristotel, EE, I, 8., 1218b; primer učitelja koji postavlja krajnji cilj i shodno njemu se drugi ciljevi određuju kao »dobri«, a dalje vidi primer zdravlja.
- ⁶ MED, 21, 50.
- ⁷ Hartmann, TD, 19—20. Kritici nadljudskog finalizma posvećena je cela knjiga.
- ⁸ MED, 23, 649.
- ⁹ Ida Vas, »Munka és logika«. A hegeli abszolút eszme kritikái elmzéséhez (Rad i logika, Uz kritičku analizu hegelovske apsolutne ideje), Budapest, 1977, str. 100.
- ¹⁰ Hegel, »Nauka logike«, II, Budapest, 1957, str. 355. Citirano po knjizi Ide Vas.
- ¹¹ MED, 3, 265—266. i Vas, navedeno delo, 71.
- ¹² Uporedi: »Razgovori sa Györgyem Lukácsom«, Sarajevo, 1969, str. 70—71., i poglavlje »Rad« iz II toma »Ontologije«, časopis »Savremenost«, Novi Sad, godišta 1977. i 1978.
- ¹³ Na srpskohrvatskom jeziku tema je dodirnut, osim u Lukácssevim navedenim radovima, u mojoj knjizi »Negacija i humanitet«, Subotica, 1977.
- ¹⁴ MED, 21, 85—86.
- ¹⁵ MED, 21, 163—164, 166, Lukács, »Razgovori«, 18, 74, 126. Vas 41—62, Hartmann, TD, 72—73.
- ¹⁶ O tome uporedi osim Lukácsve »Ontologije« i studiju: Almási Miklós, Lukács ontológiai fordulata« (Lukács ev ontološki preokret), u pripremi u časopisu »Socijalizam u svetu«.
- ¹⁷ Ovakav stav zauzimaju Lukács u »Ontologiji« i Gajo Petrović u knjizi »Filozofija i revolucija«.
- ¹⁸ Uporedi: N. Hartmann, TD, 52—53.
- ¹⁹ Razgovori sa Györgyem Lukácsom«, 73.
- ²⁰ »Razgovori sa Györgyem Lukácsom«, 141. Takođe u poglavlju »Rad«, u II tomu »Ontologije«. Uporedi: »Savremenost«, Novi Sad, brojevi iz 1977. godine.
- ²¹ N. Hartmann, »Ethik«, Berlin, 1962, str. 209.
- ²² N. Hartmann, »Ethik«, Berlin, 1962, str. 207—208.
- ²³ Uporedi: Hegel, »Enciklopedija filozofskih znanosti«, paragraf 209 i datak.
- ²⁴ N. Hartmann, TD, str. 80: »Die ungeheure Macht des zwecktätigen Wesens in der Welt beruht nicht auf der Stärke des Geistes — das ontisch höchste Gebilde ist vielmehr das abhängigste und exponierteste —, sondern auf seiner Fähigkeit, die weit stärkeren, aber blinden (zielloßen) Naturmächte für sich arbeiten zu lassen, d.h. sie als Mittel zu gebrauchen, sie gleichsam vor seine Zwecke zu spannen.«
- ²⁵ MED, 11, 91.
- ²⁶ MED, 21, 651.
- ²⁷ Ide Vas, navedeno delo, str. 47—48.
- ²⁸ H. Hartmann, TD, str. 69. i Ida Vas, navedeno delo, str. 43.
- ²⁹ Uporedi: N. Hartmann, TD, str. 99.
- ³⁰ U suštini takav je stav: Hermann István, »Kant teleológiája« (Kantova teleologija), Budapest, 1968, str. 234—235, 289—290, A.G. Spirkin, »Proishozhdenije soznaniya«, Moskva, 1960; A.G. Spirkin, »Soznaniya«, Moskva, 1972; N.N. Trubnjikov, »O kategorijah celi, sredstvo, rezulata«, Moskva, 1968; V.F. Asmus, »Marks i buržuaznij istorizim«, Moskva, 1971 i dr B. Sešić — dr A. Stojković, »Dijalektički materijalizam«, Beograd, 1962, (citat je uzet sa str. 224), uprkos veoma svestranim i sjajnim partikularnim, tj. gnoseološkim analizama teleologije.
- ³¹ Uporedi: N. Hartmann, TD, 72.
- ³² Uporedi: MED, 21, 76; »Razgovori sa Györgyem Lukácsom«, str. 75, 114—115.
- ³³ N. Hartmann, TD, 206.
- ³⁴ Hermann István, »Kant teleológiája«, str. 302.
- ³⁵ Takve detaljne analize kauzaliteta nabrāja, na primer, Marx W. Vartofsky, »Conceptual Foundations of Scientific Thought«. An Introduction to the Philosophy of Science, New York, 1968, tematizujući pojam uzroka kao principa bića, zakonitosti, postulata u smislu invarijantnog udruživanja stvari, dovoljnog, odnosno dovoljnog i nužnog uslova, kontingencije, funkcije, jedno-mnogosmislene, mnogo-jednosmislene, jedno-jednosmislene veze itd.
- ³⁶ Uporedi: MED, 21, 503.
- ³⁷ Videti predgovor »Duhu kapitalizma i protestantskoj etici«.
- ³⁸ Uporedi: H. Marcuse, »Industrialisierung und Kapitalismus in Werk Max Webers«, Kultur und Gesellschaft II, Frankfurt/Main, 1967, str. 125—126.
- ³⁹ MED, 21, str. 391—392.
- ⁴⁰ Lukács insistira baš na ovom totalitetu u kojem objektivacije jedino dobijaju smisao. Uporedi: »Istorija i klasna svest«, mađarsko izdanje, Budapest, str. 221.
- ⁴¹ Jürgen Habermas, »Technik und Wissenschaft als Ideologie«, Frankfurt/Main, 1960, str. 48—104.
- ⁴² MED, 21, str. 322. Uporedi ove rečenice s analizom otuđenja od »Ekonomsko-filozofskih rukopisa« do »Kapitala«.
- ⁴³ Aristotel, EE, II, 6. 1223a; »Razgovori sa Györgyem Lukácsom«, 125.
- ⁴⁴ Aristotel, EE, II, 9. 1225b; II, 10. 1226b; EM, I, 16. 1188b, I, 17. 1189a i 1189b.
- ⁴⁵ MED, 25, str. 92.
- ⁴⁶ Mihailo Đurić, »Marksova zamisao dijalektičke prirode«, časopis »Sociologija«, Beograd, 1/1977, str. 114.
- ⁴⁷ Mihailo Đurić, navedeno delo, str. 115.
- ⁴⁸ Mihailo Đurić, navedeno delo, str. 117.
- ⁴⁹ Karl Marx, »Temelji slobode« (Grundrisse), Zagreb, str. 226.

* Referat za naučni skup POGLED NA SVET, u organizaciji Crnogorske akademije nauka, Herceg-Novi, 9—11. oktobra 1978. godine.
Ovaj tekst donosimo iz zaostavštine našeg istaknutog, rano preminulog, marksiste.

JK

dragoljub todosijević

Čovek, nazovimo ga X, dolazi u malu štampariju s namerom da naruči štampanje svog monograma.

Zamislilo je da taj, po svoj prilici minijturni grb (zlatne boje), bude otisnut na poleđini poštanskih koverti i u gornjem levom uglu plavih papira, koje bi namenio pisanju prigodnih poruka.

Štampar je predusretljivo saslušao njegove želje i, imajući u vidu započete poslove, rekao mu je da dođe za četiri dana.

Kada je u dogovoreno vreme X došao po svoju narudžbu, razočarao se onim što je dobio. Monogram beše odštampan na plavim papirima i na belim izduženim kovertama, upadljivo širim od priloženog papira za pisanje. Nezadovoljan, pre svega, neprikladnom kombinacijom boja, a zatim nesrazmerom između papira i koverti, X je pokušao da objasni kako je on želeo plave koverti koje bi veličinom, bojom i oblikom bile u skladu s plavim papirima.

— Vi to prethodno niste napomenuli — upozorio ga je štampar. — Tačno je da neke pojedinosti nisam rekao — potvrdi X. — Ono što sam vam naložio, verovao sam da je sasvim dovoljno i da je logično. Nisam smatrao za potrebno da ponavljam uobičajene stvari koje se, mislim, u takvim prilikama prirodno podrazumevaju.

(O ishodu ovog nesporazuma ima mnogo verzija. Ali, »the aim of every skilled hermeticist is not to lie, but to veil his message in themes so obscure or universal that the possibility of a true identity is never apparent to the public«.)

TRI PESME

ivan zamoda

— — —
Nova, lijepa i klasično uređena prodavaonica; sa rashladnom opremom.

Da bi se stanovnici novog naselja mogli snabdjevati živežnim namirnicama. U subotu prije pođne je otvorenje. Radit će dvokratno, lijepa perspektiva.

— — —
Svojim znanjem, slobodnim držanjem i sportskom kulturom, općenito svojim

snalaženjem
u svakoj situaciji — naši su pioniri bili u svakom pogledu spremni i vrlo su brzo i dječje spontano reaktivirali.

— — —
Amfore: jako lijepe.

Po svemu sudeći, po komparativnim ispitivanjima, vjerojatno uvezene iz Magne Graecije; iz doba republike rimske — konglomerat amfora grčkih i rimljanskih. U tom periodu naši krajevi pod Rimom, pa ne znamo kakvo je tada bilo stanje u nas.